

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ”

Факултет „Финанси“

Катедра „Финанси и кредит”

Докторант Рая Бисерова Драгоева

Докт. № D010219218

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертация за присъждане на образователна и научна степен
„доктор“ (по икономика) докторска програма „Финанси, парично
обръщение, кредит и застраховка (Финанси)“ на тема:

**Финансов анализ на търговските банки в България в
условията на следкризисно възстановяване**

Научен ръководител:
Доц. д-р Людмил Боянов Кръстев

Свищов
2022 г.

Съдържание на автореферата

I. Обща характеристика на дисертационния труд	5
1. Актуалност на разработвания в дисертационния труд проблем	5
2. Обект и предмет в дисертационния труд	5
3. Изследователска теза	6
4. Основна цел и задачи на дисертацията	6
5. Методологията	6
6. Ограничение	6
7. Степен на разработеност на проблема в научната литература.....	7
8. Структура на изследването	7
II. Основно съдържание на дисертационния труд	10
Въведение	10
ГЛАВА ПЪРВА. ПРИЧИНИ ЗА ВЪЗНИКВАНЕ НА КРИЗИ В БАНКОВИЯ СЕКТОР В БЪЛГАРИЯ	10
1. Възникване и развитие на банковото дело	10
2. Българското банково законодателство и европейските регулации за банков надзор	12
3. Кризите в банковия сектор – фактори и фази.....	13
ГЛАВА ВТОРА. СЪЩНОСТ И РОЛЯ НА ФИНАНСОВИЯ АНАЛИЗ КАТО МЕТОДОЛОГИЧЕСКИ ИНСТРУМЕНТАРИУМ ЗА ОЦЕНКА ДЕЙНОСТТА НА БАНКАТА	15
1. Финансовият анализ като инструментариум за оценка на банковата дейност.....	15
2. Модел за оценка на банковата дейност.....	17
3. Основни показатели на банковия сектор в условията на икономическа криза (2007–2008 г.).....	18
ГЛАВА ТРЕТА. ФИНАНСОВ АНАЛИЗ НА ТЪРГОВСКИТЕ БАНКИ В БЪЛГАРИЯ В ПЕРИОДА НА СЛЕДКРИЗИСНО ВЪЗСТАНОВЯВАНЕ .	19
1. Процесите по окрупняване на банковия капитал като предпоставка за стабилност на банковия сектор	20
2. Състояние на банковия сектор в период на следкризисно възстановяване	21
3. Насоки за бъдещо развитие на банковата дейност в България.....	28
ЗАКЛЮЧЕНИЕ	29
III. СПРАВКА ЗА НАУЧНИТЕ И НАУЧНО–ПРИЛОЖНИ ПРИНОСИ В ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД	30

IV. СПИСЪК С ПУБЛИКАЦИИТЕ НА ДОКТОРАНТА.....	31
V. СПРАВКА ЗА СЪОТВЕТСТВИЕ С НАЦИОНАЛНИТЕ ИЗИСКВАНИЯ ПО ПРАВИЛНИКА ЗА ПРИЛОЖЕНИЕ НА ЗАКОНА ЗА РАЗВИТИЕ НА АКАДЕМИЧНИЯ СЪСТАВ В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ	32
VI. ДЕКЛАРАЦИЯ ЗА ОРИГИНАЛНОСТ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД.....	33

Дисертационният труд е обсъден и насочен за защита на заседание на Катедрения съвет на катедра „Финанси и кредит“ при Факултет „Финанси“ на Стопанска академия „Д. А. Ценов“ – гр. Свищов.

Данни за дисертационния труд:

Брой страници – 222 стр.

Брой фигури – 39 бр.

Брой таблици – 16 бр.

Брой литературни източници – 268 бр.

Брой публикации на дисертанта – 6 бр.

Защитата ще се проведе на 10.02.2023 г. от 13:00 ч. в Заседателна зала „Ректорат“ на СА „Д. А. Ценов“.

Материалите по защитата са на разположение в Отдел „Докторантура и академично развитие“

I. Обща характеристика на дисертационния труд

1. Актуалност на разработвания в дисертационния труд проблем – определя се от значимостта и ключовата роля на банковите институции в икономиката на страните и от тяхната предразположеност към различни рискове. В съвременните динамични икономически условия ролята на банките и тяхната финансова стабилност придобиват все по-голямо значение.

Множеството кризи – финансово-икономическата криза от 2008 г., кризата от COVID-19 през 2020 г., изменението на климата, инфлационните процеси, войните и енергийните кризи подчертават нуждата от по-строг контрол и надзор върху дейността и стабилността на банковите институции. Поради това регулацията и надзорът върху търговските банки се определят като една от основните задачи на Централната банка, чиято цел е да осигури запазване устойчивостта на банковия сектор. Акцентът на банковия надзор се поставя основно върху поддържане на стабилни капиталови и ликвидни позиции, контрол върху различни страни от дейността на банките и наблюдение (мониторинг) на отделните рискови експозиции.

В това отношение са необходими методи и инструменти за изчерпателен финансов анализ на банковата дейност, чрез които да се направи оценка, въз основа на която да се анализира всяка промяна във външните и вътрешните обстоятелства върху финансовото състояние на банките. Информацията, получена от финансовия анализ, трябва да служи за вземане на своевременни ефективни решения относно подобряване на показателите на банките и гарантирането на тяхната стабилност. Всичко това определя **актуалността** на темата на дисертационния труд, доколкото е възможно представянето на ефективен финансов анализ в условията на постоянно променяща се икономическа среда и динамични регулации.

2. Обект и предмет в дисертационния труд. Обект на изследване е финансовото състояние на търговските банки в България (първа група). **Предмет на изследване в дисертационния труд –** фокусиран е върху ключовите показатели за оценка на банковата дейност. С използването на подходящ

инструментариум може да се оцени устойчивостта на банките и възможността им да се приспособяват към динамичните промени в икономиката.

3. Изследователска теза – в дисертационния труд е застъпена тезата, че банковият сектор в България (в частност банките от първа група) остава стабилен дори в условията на множествени кризи, благодарение на формирани капиталови буфери и адекватно управлявани балансови позиции в съответствие с националната и европейската регулаторна рамка.

4. Основна цел и задачи на дисертацията – чрез инструментариума на финансовия анализ да се установят състоянието и стабилността на търговските банки в условията на икономическа нестабилност. За да се постигне така формулираната цел, са дефинирани следните **задачи**:

- да се очертаят теоретико-приложните аспекти на регулацията на банковия сектор в България, прилагането на Базелските споразумения: Базел I, II и III и потенциално IV;
- да се направи теоретично изследване на същността и причините за възникване на кризи в банковия сектор;
- да се открие значимостта на финансовия анализ като инструментариум за оценка на банковата дейност;
- да се направи преглед на ключовите показатели и да бъде предложен модел за оценка на банковата дейност;
- на базата представен модел за анализ и оценка на банките да се установи тяхното финансово състояние.

5. Методологията на проведеното изследване се основава на използването на широк инструментариум от научни и приложни методи – сравнителен анализ, исторически метод, индуктивен метод, прилагане на рангова класификация. За постигането на изследователските задачи са използвани публично достъпни данни от официалните информационни бази на банките.

6. Ограничение в обхвата на изследването – анализът е съсредоточен само върху банките от първа група (според класификацията на БНБ), тъй като те се разглеждат като системно значими финансови институции, чиято дейност оказва влияние върху състоянието на целия банков сектор и икономиката на

страната. Те притежават най-голям пазарен дял и оценката на тяхното финансово състояние е основание в голяма степен да се направят изводи за целия банков сектор.

След световната финансова криза системните институции са ключов приоритет в политиката на надзорните органи. От 2020 г. Европейската централна банка осъществява пряк надзор над петте най-големи банки у нас. Процесите по консолидация са съсредоточени в банките от първа група, което води до промяна в пазарния дял и до затруднение при обработването на емпиричните данни.

7. Степен на разработеност на проблема в научната литература – в научната литература съществуват разработки за финансовия анализ на търговските банки по време и след криза, причините, които водят до появата на тези кризи, публикувани са не малко анализи за отражението им върху отделните аспекти на банковата дейност. Всяка една от разработките безспорно носи своя научен принос и допринася за подпомагане бъдещето развитие на банковия сектор.

Дисертацията се основава върху изследвания на научни разработки на български и чуждестранни изследователи в областта на банковото дело, банков анализ и надзор. Сред българските автори с пряко отношение върху разработката са: Жельо Вълчев, Божидар Божинов, Силвия Трифонова, Мария Видолова, Стефан Вачков и др. От чуждестранната научна литература могат да бъдат открити трудовете на: Asli Demircuc-Kunt, Frederic Mishkin, Ben Bernanke, Henry Thornton и др.

Въпреки наличието на споменатите разработки в областта на анализа на банковата дейност и банковите кризи, днес сме свидетели на непрекъснати, динамични процеси, които променят облика на съвременната банкова институция. В условията на развиваща се дигитализация на икономиката е необходим нов подход при управлението на банковата дейност и процесите, свързани с нея.

8. Структура на изследването

Дисертационният труд е в обем от 222 страници, структуриран във въведение, три глави и заключение по следния начин:

Съдържание

Въведение

ГЛАВА ПЪРВА. ПРИЧИНИ ЗА ВЪЗНИКВАНЕ НА КРИЗИ В БАНКОВИЯ СЕКТОР В БЪЛГАРИЯ

1. Възникване и развитие на банковото дело

1.1. Възникване на банковото дело

1.2. Банковата институция в съвременната финансова система

2. Българското банково законодателство и европейските регулации за банков надзор

3. Кризите в банковия сектор – фактори и фази

ГЛАВА ВТОРА. СЪЩНОСТ И РОЛЯ НА ФИНАНСОВИЯ АНАЛИЗ КАТО МЕТОДОЛОГИЧЕСКИ ИНСТРУМЕНТАРИУМ ЗА ОЦЕНКА ДЕЙНОСТТА НА БАНКАТА

1. Финансовият анализ като инструментариум за оценка на банковата дейност

2. Модел за оценка на банковата дейност

2.1. Показатели за оценяване капиталовата адекватност на банковата дейност

2.2. Оценка качеството на банковите активи

2.3. Статични и динамични показатели за измерване на ликвидността

2.4. Показатели за оценка на печалбата и рентабилността

2.5. Иконометрични методи и инструменти за анализ на дейността на банката

3. Основни показатели на банковия сектор в условията на икономическа криза (2007–2008 г.)

ГЛАВА ТРЕТА. ФИНАНСОВ АНАЛИЗ НА ТЪРГОВСКИТЕ БАНКИ В БЪЛГАРИЯ В ПЕРИОДА НА СЛЕДКРИЗИСНО ВЪЗСТАНОВЯВАНЕ

1. Процесите по окрупняване на банковия капитал като предпоставка за стабилност на банковия сектор

- 1.1. Мотиви за консолидация и хипотези за банковата ефективност
- 1.2. Законова уредба, засягаща сливанията и поглъщанията
- 1.3. Анализ на показателите за ефективност преди и след процесите на консолидация в българския банковия сектор
2. Състояние на банковия сектор в период на следкризисно възстановяване
 - 2.1. Макроикономически показатели и тяхното влияние върху банковата дейност
 - 2.2. Анализ и класиране на търговските банки в България (първа група) въз основа на модифициран модел SAMEL
3. Насоки за бъдещо развитие на банковата дейност в България

Заклучение

Литература

СПИСЪК С АВТОРСКИТЕ ПУБЛИКАЦИИ, СВЪРЗАНИ С ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

СПРАВКА ЗА СЪОТВЕТСТВИЕ С НАЦИОНАЛНИТЕ ИЗИСКВАНИЯ ПО ПРАВИЛНИКА ЗА ПРИЛАГАНЕ НА ЗАКОНА ЗА РАЗВИТИЕ НА АКАДЕМИЧНИЯ СЪСТАВ В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ

ДЕКЛАРАЦИЯ ЗА ОРИГИНАЛНОСТ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

II. Основно съдържание на дисертационния труд

Въведение

Във въведението на дисертационния труд са представени актуалността и значимостта на разработката за теорията и практиката. Формулирана е основната изследователска теза. Посочени са обектът, предметът и целта на дисертацията. Дефинирани са изследователските задачи, които следват логическата последователност на изложението. Посочени са също ограничителните условия на изследването, както и използваната методология.

ГЛАВА ПЪРВА. ПРИЧИНИ ЗА ВЪЗНИКВАНЕ НА КРИЗИ В БАНКОВИЯ СЕКТОР В БЪЛГАРИЯ

Първа глава е с преобладаващо теоретико-методологичен характер. Проследява се хронологията на възникване и развитие на банковите институции и банковото дело. Направено е задълбочено изследване на българската нормативната рамка и европейските регулации за банков надзор. Представени са мненията на представители от различни теоретични школи и тяхното тълкуване за кризите.

1. Възникване и развитие на банковото дело

Въз основа на извършени проучвания на различни литературни източници съдържанието на дисертационния труд започва с възникването на първите банкови институции и тяхното развитие до днес. Целта е да се открие тяхното предназначение и функции, които въпреки развитието във времето остават непроменени, а също така и да се подчертае тяхната роля за стабилността и развитието на националното и световното стопанство.

Банките са основен фактор и движеща сила в икономическото развитие на всяка страна. По тази причина историята, състоянието, силните и слабите страни на банковия сектор са обект на изследване от много и различни учени, изследователи и икономисти.

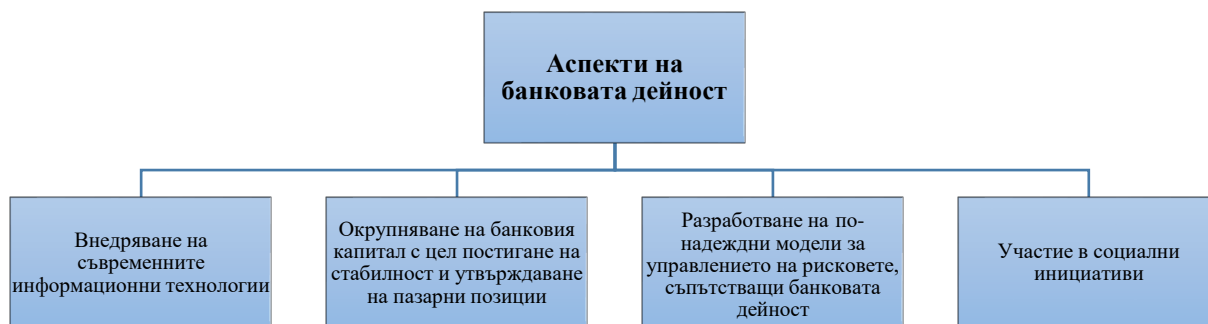
Развитието на банковото дело е функция на развитието на обществено-икономическите отношения. Появата на банковите институции и тяхната дейност е свързана с възникването на парите като универсално средство за размяна. През

годините банковата дейност е претърпяла редица промени, но основното ѝ предназначение е непроменено – получаване на депозити и отпускане на кредити. Именно тук възниква нуждата от институции, които да обслужват парично-кредитните отношения в дадена страна.

Според някои автори първите банкоподобни институции са се появили в древен Вавилон през VII в. пр.н.е. Такива институции били храмовете, където са се събирали данъци и такси. Като свещени места, храмовете по това време са смятани за едни от най-безопасните места. През Средновековието банките постепенно разширяват своята дейност. През ранното Средновековие са се извършвали т.нар. жирооперации (преводи, свързани с външната търговия). В литературните източници е отбелязано, че „Монте Нуово“ е първата банка, която е извършвала жирооперациите.

Развитието на банковото дело в България се характеризира с цикличност, докато придобие съвременния си облик. Въвеждането на съвременна банкова система в България започва след Освобождението. Българската народна банка (БНБ) е създадена през 1879 г. с държавни средства, функционира като търговска банка и е подчинена на Министъра на финансите. Не е натоварена с емисионна дейност, операциите, които извършва, са присъщи повече за търговска банка, отколкото за централен орган. През 1926 г. е приет закон, чрез който БНБ се обособява като самостоятелно юридическо лице и чрез който има право на емисия. Съгласно приет закон през 1991 г. БНБ започва да функционира като типична централна банка. Връща се нейната независимост и функциите, които изпълнява, се разграничават от тези на останалите банкови институции.

Структурните промени в банковия сектор през последните години променят облика на банковата система. Конкуренцията между финансовите институции става динамична. Стремейки се да завоюват стабилни пазарни позиции и съответно да реализират доходност, банковите институции трябва да се адаптират към променящата се финансова среда посредством усъвършенстване на тяхната дейност и иновации. На Фигура 1 са показани икономическите процеси, които придават съвременния облик на търговските банки.

Фигура 1. Насоки в дейността на съвременната банкова институция

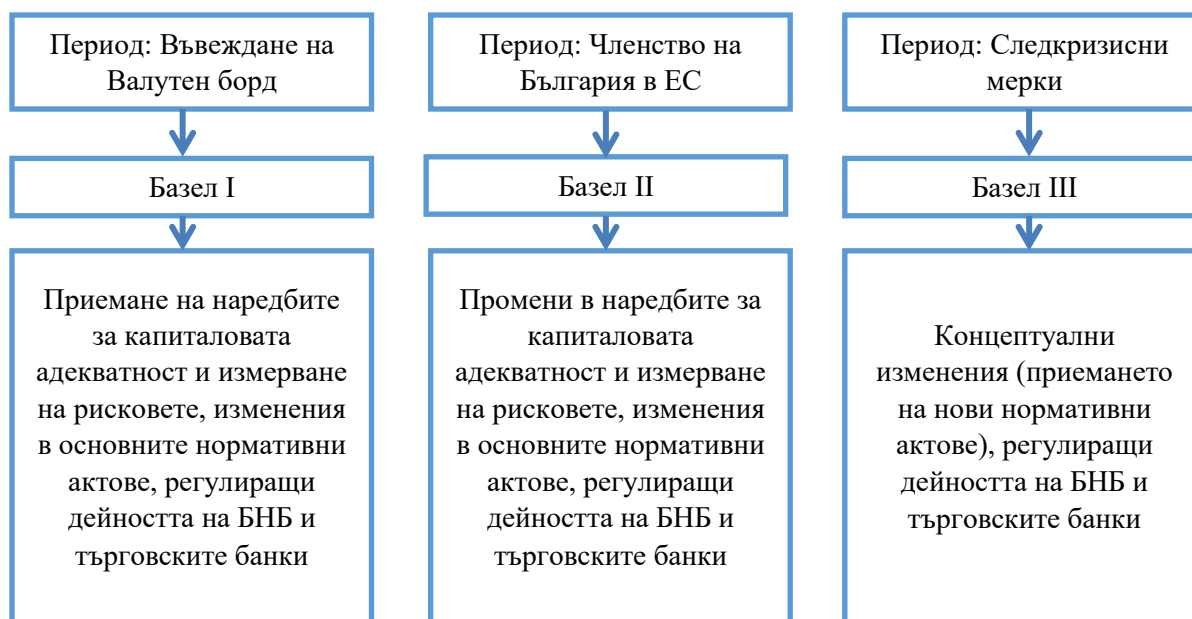
Източник: Адаптация на автора

2. Българското банково законодателство и европейските регулации за банков надзор

На първо място е подчертано значението на банковия контрол и неговата роля относно стабилността на банките. Изследвани са промените в банковото законодателство с цел подобряване ефективността на надзорния контрол и осигуряването на по-голяма стабилност на банковата система. Особено внимание се отделя на регулаторната рамка Базел.

Необходимо условие за осъществяване на ефективната работа на надзорния орган е съществуването на правна основа, на която да се базира неговата дейност. Наличието на закони и наредби, които да регламентират дейността на банковите институции, води до съществено намаляване на риска. Освен националната правна рамка, важно значение има и наличието на световни практики и системи, с които да се повиши ефективността на надзорните практики.

Българското законодателство в сферата на банковия надзор преминава през много промени, с цел да се подобри ефективността на надзорния контрол и да се осигури по-голяма стабилност на банковата система. Това включва развитие на банковите закони и разпоредби и тяхното ефективно прилагане от надзорните органи. На Фигура 2 е показано изменението на българското банково законодателство в зависимост от периодите на приемане на Базелските споразумения.

Фигура 2. Промени в българското банково законодателство

Източник: Адаптация на автора

Надеждният и ефективен банков надзор е от първостепенно значение за финансовата стабилност на една страна. Регулирането и надзорът върху банковите институции у нас се осъществяват от БНБ. Това е една от най-важните функции на Централната банка, с която се цели да се постигне стабилност на банковия сектор и защита интересите на вложителите.

3. Кризите в банковия сектор – фактори и фази

В този параграф се разглеждат същността и причините за възникване на банковите кризи. Направен е анализ на различни източници и въз основа на това са изведени същността и причините, които пораждаат негативните явления. Отделено е внимание на влиянието на глобалната финансова криза от 2007–2009 г. върху банковия сектор, която внесе нови моменти в теорията на финансовите кризи.

Изучаването на явленията и процесите, които могат да окажат негативно влияние върху банковия сектор, е от съществено значение за неговото правилно функциониране. Едно от тези явления са кризите. Те са едни от най-съществените икономически процеси в съвременните условия, които имат системен характер. В последните години банковият сектор е изправен пред сериозни и тежки

предизвикателства, които са основание за изследване на банковите кризи и причините за възникването им.

Банковите кризи пораждаат голям обществен интерес и това води до тяхното непрестанно изучаване и изследване. Банковият сектор винаги е бил в центъра на кризите – през 30-те години на миналия век, световната финансова криза през 2008 г. и сега, когато ситуацията е по-различна, тъй като сме изправени пред безпрецедентна криза, която е свързана със системни здравни проблеми – кризата COVID-19.

Кризите не са ново явление. Важен елемент са от икономическия цикъл и поради това са обект на изследване от страна на редица икономисти. Представители от различни теоретични школи тълкуват спецификата на протичане на процесите, нарушаващи стабилността на финансовата система.

От извършения анализ за банковите кризи, може да се направи изводът, че са сложно явление и няма единомислие сред авторите за същността им и причините, водещи до тяхната поява. Всяка една криза е уникална по свой собствен начин – имат си свои специфики и особености, които произтичат от характеристиката на икономиката както на национално, така и на световно ниво.

Литературният преглед относно причините, водещи до появата на криза в банковата система, дава основание, те да бъдат класифицирани в следните групи:

- Макропричини на международно ниво – обикновено спадат международните макроикономически условия (неустойчиви макроикономически политики), прекомерни кредитни бумове и големи притоци на капитал;

- Макропричини на национално ниво – слабости и структурни проблеми в икономиката, обвързаността с чуждестранна валута, външен дълг и други;

- Причини на ниво банков сектор – най-общо са свързани с ролята на централната банка, финансовата либерализация, финансовите, бонусните системи на мениджърите и служителите в банковия сектор;

- Причини на ниво банкова институция – проблемите с ликвидността (Laeven, 2011), липса на добри управленски практики и проблеми с асиметричната информация.

Важно е да се анализират кризите в банковия сектор и техните причини, като това ще доведе до навременното им откриване и възможността за прилагане на мерки, с които да се намалят или напълно избегнат негативните последици.

ГЛАВА ВТОРА. СЪЩНОСТ И РОЛЯ НА ФИНАНСОВИЯ АНАЛИЗ КАТО МЕТОДОЛОГИЧЕСКИ ИНСТРУМЕНТАРИУМ ЗА ОЦЕНКА ДЕЙНОСТТА НА БАНКАТА

Глава втора има преобладаващо методологична насоченост. В нея са представени използваните статистически и иконометрични методи за изследването на проблематиката. Очертани са някои основни връзки като база за последващите анализи в трета глава.

1. Финансовият анализ като инструментариум за оценка на банковата дейност

В условията на икономическа нестабилност се наблюдава ескалация на негативните фактори във финансовата сфера. Тези обстоятелства изискват от съвременните търговски банки да притежават адекватна система за управление на финансовата им стабилност, която да се базира на диагностика на финансовото състояние на банката. Задълбоченият анализ на финансовото състояние на банковата институция повишава надеждността на оценката както на самата банка, така и на цялата банкова система.

Под икономически анализ може да се разбира анализът в икономиката като съвкупност от отношения, появили се в процеса на производство, обмен, разпределение и потребление на стоки. С други думи икономическият анализ представя обобщено описание на аналитичните процедури като цяло. Самото описание се състои в прилагането на конкретни методи и модели за оценка на явленията или действията в икономиката. Най-важният и съществен елемент от икономическия анализ е финансовият анализ.

В литературата не съществува еднакво и общоприето определение относно разбирането за финансов анализ. От представените мнения относно същността и обхвата на финансовия анализ може да се изведе следното определение за финансов анализ на търговска банка, а именно: **съвкупност от техники и**

инструменти за систематизиране, изследване и оценяване на отделните страни от банковата дейност посредством използването на данни от финансов характер, като по този начин се съдейства за оценка на резултатите от оперативната дейност и финансовото състояние на банковата институция.

Може да се каже, че основният субект на финансовия анализ е финансовият мениджмънт. Една от причините е, че интересът на финансовия мениджмънт към финансовото състояние на дадена организация обхваща всички страни от дейността ѝ. Освен това той притежава предимство пред другите субекти на финансовия анализ, което се изразява във възможността за достъп до вътрешна информация, отнасяща се до финансовото състояние на организацията.

Според преобладаващото виждане в специализирана литература, функциите на управление на финансовия мениджмънт на банковите институции са пет – вж. Фигура 3.

Фигура 3. Управленски функции на банковия мениджмънт

Източник: Адаптация на автора

След 90-те години на миналия век, когато финансовият сектор е под въздействието на увеличаваща нестабилност, се повишава необходимостта от прилагането на подходящи методи и инструменти за антикризисен риск-мениджмънт. Тяхното използване се свежда до оценка на рисковия профил и устойчивостта на отделните банкови институции и на целия банков сектор. През последните години стрес-тестовите и рейтинговите системи са най-прилаганите инструменти за анализ и оценка на банковата дейност.

2. Модел за оценка на банковата дейност

В този параграф се представя пълната методология, която е използвана за направената в следващата глава оценка на търговските банки. Акцентира се върху приложението на рейтинговата система CAMEL и нейния модифициран модел. Направен е анализ на петте основни компонента на CAMEL, както и на финансовите показатели за оценка.

Анализът на отделните аспекти от банковата дейност дава информация предимно за вземане на съответните решения и за оценка на ефективността от постигнатите резултати при реализирането им на практика.

Рейтинговата система CAMEL е широко използвана в практиката като ключова рамка за финансов надзор и мониторинг на банковите институции. Системата CAMEL е международно признат надзорен инструмент за оценка на стабилността на финансовите институции и се счита за съвременен и най-подходящ подход за управленска и финансова оценка на банките.

При въвеждането на базисните индикатори е възприета методология на системата – CAMEL (Capital adequacy – капиталова адекватност, Asset quality – качество на активите, Management soundness – мениджмънт, Earnings and profitability – печалба и рентабилност, Liquidity – ликвидност. На този принцип е разработена и методологията на Международния валутен фонд относно показатели за финансова стабилност.

В отделните подпараграфи са представени показателите за оценка на капиталовата адекватност, оценка на качеството на банковите активи, статичните и динамичните показатели за измерване на ликвидността и показателите за оценка на печалбата и рентабилността.

Проучването се основава предимно на вторични данни, които са събрани от финансовите отчети и годишните отчети на съответните банки за периода от 2010 до 2021 г. Анализът е направен въз основа на модифициран модел на рейтинговата система CAMEL, като към основните пет компонента – капиталова адекватност, качество на активите, мениджмънт, рентабилност и ликвидност са добавени още пет. Това са: рисков профил, норма на кредитиране, ресурсна осигуреност,

банково посредничество и кредитна активност, като те допринасят за по-надеждната оценка на банките.

Направена е оценка на търговските банки за всеки отделен компонент, изчислен е средният бал за целия период и е сравнен спрямо средната стойност на показателя за цялата група. Скалата за оценка е от едно до три, както следва:

- Оценка 1 – стойностите на показателя са под (по-ниски) от средните за групата;
- Оценка 2 – стойностите на показателя са близки до средните за групата;
- Оценка 3 – стойностите на показателя са над (по-добри) от средните за групата.

След това е изчислен общият бал на всяка една търговски банка по всички показатели за анализирания период и на база този общ бал банките са разпределени в три рейтингови групи (минимален бал 5 т., максимален 15 т.), както следва:

- Рейтинг А – 13 т. до 15 т.;
- Рейтинг В – 9 т. до 12 т.;
- Рейтинг С – 5 т. до 8 т.

3. Основни показатели на банковия сектор в условията на икономическа криза (2007–2008 г.)

Акцентът в този параграф се поставя върху причините провокирали световната финансово-икономическа криза от 2007–2008 г. и нейното отражение в световен мащаб. Направен е анализ на някои ключови показатели на българския банков сектор, с цел да се покаже въздействието на кризата у нас.

Повечето икономисти и световни организации определят кризата от 2008 г. като най-тежката глобална криза със силна интензивност и обхват след Голямата депресия от 30-те години на миналия век. Кризата оказва неблагоприятно влияние върху финансовите и реалните сектори на страните по цял свят. Свиването на световната търговия е причина, производствените показатели в световната икономика да се влошат.

Факторите, с които по принцип се свързва възникването на кризата от 2008 г., са: общата цикличност на икономическото развитие, ипотечната криза и високите цени на суровините, като в т.ч. и на петрола. През 2008 г. една от най-големите американски банки – Lehman Brothers (четвърта по големина

инвестиционна банка в САЩ) фалира и това стана причина за срив на фондовите пазари. Икономическият спад, който отчитат страните от Г-20, продължава близо девет месеца – до април 2009 г. В специален доклад Комисията за разследване на финансова криза на САЩ представя позицията си по отношение на причините, довели до появата на кризата.

Анализът на банковия сектор в условията на криза предполага да се направят следните изводи: кризата води до повишаване на някои рискове, но в периода 2007–2008 г. е относително слабо въздействието им върху банковия сектор. Това се забелязва и от факта, че година след началото на кризата българският банков сектор и банковите институции от първа група запазват високо равнище на капиталова адекватност. Наблюдава се влошаване качеството на активите в банките от първа група, което е резултат от агресивното кредитиране. Експозициите под наблюдение, нередовните и необслужваните експозиции са с тенденция към повишаване. Основен риск за целия банков сектор е увеличаване дела на лошите кредити. Банките от първа група и като цяло банковия сектор поддържат добра ликвидност в периода на кризата. Към определени моменти се наблюдават негативни изменения в коефициента на ликвидни активи, дължащи се на промени в конюнктурата. Анализираният показател за доходност показват стабилност на банковия сектор. Печалбата и показателите за рентабилност поддържат добри стойности, въпреки смущенията във финансовите пазари. Направеният анализ на корелация и регресия доказват силната зависимост между кредитната активност и БВП на страната.

ГЛАВА ТРЕТА. ФИНАНСОВ АНАЛИЗ НА ТЪРГОВСКИТЕ БАНКИ В БЪЛГАРИЯ В ПЕРИОДА НА СЛЕДКРИЗИСНО ВЪЗСТАНОВЯВАНЕ

Глава трета акцентира върху на процесите по консолидация на банковите институции. Представени са резултатите от емпиричната част от изследването на българските банки от първа група. Анализирано е състоянието на търговските банки у нас за периода 2010–2021 г. чрез индикатори за финансова стабилност по модифициран модел на рейтинговата система CAMEL.

1. Процесите по окрупняване на банковия капитал като предпоставка за стабилност на банковия сектор

В този параграф е направен преглед и анализ на същността на процесите сливане и поглъщане. Разгледани са процедурите по консолидация на банките в България. Изяснени са основните мотиви за консолидация и хипотезите за банкова ефективност. Отделено е внимание на законовата рамка, засягаща сливанията и поглъщанията. Анализирани са ефективността на българските банки преди и след процесите на консолидация.

След периода на присъединяване на България към Европейския съюз и възникналата световна финансова криза (2007–2008 г.) българският банков сектор става по-динамичен и това довежда до консолидация на кредитните институции. По тази причина броят на функциониращите в България банки намалява – в края на 2007 г. са били двадесет и девет, а в края на 2021 г. са двадесет и пет. Очерталата се финансово-икономическа криза през 2020 г., породена от пандемията COVID-19, също оказва влияние върху сливанията и поглъщанията в банковия сектор, като промени характера, целите и участниците им.

Изследваните различни литературни източници, относно мотивите за консолидация, дават основание да се направи следният извод: основните мотиви за сливането и поглъщането между банките са – растеж, синергия, конкурентоспособност и ефективност. Към тях може да се добави още един мотив и това е дигитализацията.

Надзорът върху сливанията и придобиванията в българския банков сектор, намира отражение в лицето на Българската народна банка и Комисията за защита на конкуренцията. Този надзор е законово регламентиран в Закона за БНБ и Закона за защита на конкуренцията (ЗЗК). Законодателството, свързано с банковите институции, и законодателството, отнасящо се до контрола и регулирането на процесите по сливания и поглъщания, е доста широко и обхваща много проявления на процесите по консолидация поради тяхната разнообразна практика.

Сделките по сливанията и поглъщанията променят структурата на банковия сектор. Целта е да се подобри неговата устойчивост и ефективност. Извършеният

анализ относно въздействието на сливанията и поглъщанията върху ефективността на българските банки показва, че тези процеси, за периода 2007–2021 г. оказват положително влияние върху тяхната ефективност.

2. Състояние на банковия сектор в период на следкризисно възстановяване

Изследвани са основните макроикономически фактори и е направена оценка на тяхното въздействие върху дейността на банковия сектор. В тази точка е представено изследването за оценка на финансовото състояние на търговските банки от първа група – „УниКредит Булбанк“ АД, „Банка ДСК“, „Обединена българска банка“ АД, „Юробанк България“ АД и „Първа инвестиционна банка“ АД. За изследването е използвана модифицираната рамка за рейтинг CAMEL за класиране на избраните банкови институции въз основа на техните резултати.

Съществуват много и различни фактори, оказващи пряко или косвено влияние върху дейността на банковия сектор. Връзката между другите отрасли на икономиката и банковия сектор е двустранна. От една страна, ефектът от макроикономическите фактори в другите сектори на икономиката оказва съществено влияние върху банковата сфера, а от друга, процесите, случващи се в банковия сектор, дават отражение върху другите икономически сектори. Това е и причина, органите, които отговарят за поддържането на финансовата и паричната стабилност, да анализират и да определят връзките между макроикономическото развитие и банковия сектор.

Един от ключовите показатели, които характеризират активността и текущото състояние на една икономика, е динамиката на brutния вътрешен продукт. Темпът на намаление на кредитите и влошената икономическа обстановка в страната са предпоставка за бъдещо свиване на потреблението и инвестициите в производствено оборудване, а това ще се отрази и върху brutния вътрешен продукт в посока на неговото намаление.

Друга макроикономическа променлива е инфлацията, която също оказва влияние върху банковия сектор. Инфлацията има много общо с банковите институции. От една страна, променя лихвените проценти с цел баланс в икономиката. От друга, растежът на кредитите е в състояние да стимулира

инвестициите и икономическата активност, но прекомерният им ръст може да окаже влияние върху стабилността на цените. А това от своя страна влияе и върху стабилността на финансовата система и е предпоставка за повишаване рисковете на микро-и макроравнище.

Целта на рейтинговите системи е да предоставят реална, обективна оценка за рисковия профил, състоянието и резултатите от дейността на дадена банка пред обществото и останалите заинтересовани страни. Изследваните показатели се отнасят до капиталовата адекватност, качеството на активите, мениджмънта, рентабилността, ликвидността, кредитната активност, рисковия профил, ресурсната осигуреност, банковото посредничество и нормата на кредитиране.

Първо. Капиталова адекватност

За изследвания период „УниКредит Булбанк“ АД изпълнява минималните капиталови изисквания със значително превишение. През анализирания период „УниКредит Булбанк“ АД поддържа стойности на показателя за капиталова адекватност близки и над средните за групата. Въпреки все още неблагоприятната среда в началото на анализирания периода „Банка ДСК“ АД успява да запази стабилна капиталова позиция. В периода 2014–2018 г. стойностите на капиталовата адекватност са под средните за групата. За разглеждания период „Обединена българска банка“ АД поддържа стойности на показателя за капиталова адекватност близки и над средните за групата. През периода на анализ „Юробанк България“ АД поддържа стабилна капиталова позиция, а стойностите са около средните за групата. По време на COVID кризата банката поддържа стойности на капиталова адекватност от 20%. „Първа инвестиционна банка“ АД за периода 2010–2021 г. отчита нива на капиталова адекватност над минимално изискуемите, но по-ниски от средните за групата.

Второ. Качество на активите

През 2019 г. „УниКредит Булбанк“ АД успява да понижи риска и допълнително да подобри качеството на активите си. През изследвания период се наблюдават известни колебания. Стойностите на показателя са около средните за групата. В резултат на провежданата политика по управление на проблемните кредити „Банка ДСК“ АД успява значително да подобри динамиката в качеството

на кредитния си портфейл. В началото на изследвания период стойностите на необслужваните кредити на „Обединена българска банка“ АД са високи – около 19%. Наблюдава се тенденция към подобряване на показателя, до към 3–4% в края на периода.

За периода 2010–2021 г. при необслужваните кредити на „Юробанк България“ АД се наблюдава постепенно намаляване. Коефициентът на необслужвани кредити се подобрява значително до 6,7% през 2020 г. В началото на анализирания период „Първа инвестиционна банка“ АД отчита нисък процент на необслужваните кредити, в сравнение с другите банки от групата. След 2015 г. стойностите на показателя са над средните за групата.

Трето. Мениджмънт

„УниКредит Булбанк“ АД поддържа добра ефективност на управление. Като цяло тенденцията е положителна, а стойностите на показателя се движат около средните за групата. При „Банка ДСК“ АД ефективността при управлението на човешките ресурси е висока в началото на периода. Банката поддържа стойности на показателя над средните за групата. При ефективността на управление на човешките ресурси на „Обединена българска банка“ АД се наблюдават известни колебания. През повечето от годините стойностите на показателя са около средните за групата. Ефективността на управление на човешките ресурси на „Юробанк България“ АД е в посока увеличение за периода 2010–2021 г. В края на изследвания период стойностите на показателя са близки до средните за групата. В началото на изследвания период стойностите на съотношението на „Първа инвестиционна банка“ АД са ниски. Като цяло съотношението е със стойности, по-ниски от средните за групата.

Четвърто. Рентабилност на активите

През 2020 г. рентабилността на активите на „УниКредит Булбанк“ АД е под 1%. През повечето години банковата институция поддържа нива на рентабилност над средните за групата. В началото на изследвания период „Банка ДСК“ АД поддържа високи стойности на рентабилност на активите. „Банка ДСК“ АД отчита стойности, по-високи от средните за групата през по-голяма част от разглеждания период. В първите години на периода, рентабилността на активите на „Обединена

българска банка“ АД е ниска, като през 2012 г. е отрицателна. През периода 2010–2021 г. нивото на показателя е под средното ниво на групата. Ниските стойности на рентабилността на активите на „Юробанк България“ АД през 2014 г. са в резултат на по-малко генерираната печалба. Рентабилността на активите на „Юробанк България“ АД отчита стойности над средните за групата за разглеждания период. За разглеждания период се наблюдават големи колебания и стойностите на рентабилността на активите на „Първа инвестиционна банка“ АД през повечето години са под средните стойности за групата.

Пето. Ликвидност

Тенденцията, която се наблюдава при ликвидността на „УниКредит Булбанк“ АД, е относително постоянна, а стойностите на показателя от 2014–2021 г. са над средните за групата. В началото на периода ликвидността на „Банка ДСК“ е ниска около 10–11%. Банката посреща кризата от COVID-19 със стабилни ликвидни позиции. Стойностите на ликвидността за периода са около средните за групата. За разлика от предходните две търговски банка, в началото на изследвания период „Обединена българска банка“ АД поддържа по-високи стойности на коефициента на ликвидни активи. В някои от изследваните години нивото на ликвидността на банката е под средното за групата. Тенденцията на ликвидността на „Юробанк България“ АД за периода 2010–2021 г. запазва постоянен тренд. По време на пандемията през 2020 г. „Юробанк България“ АД не е изпитвала недостиг на парични средства или други ликвидни проблеми. Въпреки това за периода банката поддържа стойности на показателя под средните за групата. След периода на кризата „Първа инвестиционна банка“ АД поддържа високо ниво на ликвидност. През 2020 г. коефициентът на ликвидни активи е висок благодарение на предприетите мерки за допълнително укрепване на банковата ликвидност във връзка с последствията от COVID-19.

Шесто. Кредитна активност

„УниКредит Булбанк“ АД поддържа висока кредитна активност през периода на изследване. През 2020 и 2021 г. съотношението отчита намаление вследствие на намалената кредитна активност на икономическите агенти по време на пандемията. „Банка ДСК“ АД в годините след кризата поддържа високо ниво

на кредитна активност. В условията на COVID-19 съотношението отчита лек спад до около 70%. „Банка ДСК“ АД отчита стойности, по-високи от средните за групата. „Обединена българска банка“ АД също поддържа високи нива на кредитна активност. Нивото на показателя е близко до средното за групата. „Юробанк България“ АД успява да задържи ниво на кредитна активност над средното за групата през целия период. Нарастването на съотношението през 2016 и 2019 г. се дължи основно на придобитите „Алфа банк България“ АД и „Банка Пиреос България“ АД. „Първа инвестиционна банка“ АД следва стратегия за умерен ръст на кредитния портфейл, така че да отговаря на развитието на икономическата среда. През периода „Първа инвестиционна банка“ АД поддържа стойности на кредитна активност под или близки до средните за групата.

Седмо. Рисков профил

Рисковият профил на „УниКредит Булбанк“ АД е в посока намаление. По отношение на този показател се наблюдават известни колебания, но в повечето случаи стойностите са под средните за групата. „Банка ДСК“ АД в годините след финансовата криза също поддържа високи стойности на рисковопререглените активи. Стойностите на показателя са под и около средните за групата. Съотношението на рисковопретеглените активи към общата сума на активите на „Обединена българска банка“ АД има известни колебания през разглеждания период. Като цяло за периода рисковият профил на банката отчита стойности, по-ниски от средните за групата. „Юробанк България“ АД поддържа ниво на рисковия профил над 60%. Наблюдават се известни колебания, в края на периода има леко понижение. Стойностите на показателя за периода 2010–2021 г. са над и около средните за групата. Рисковият профил на „Първа инвестиционна банка“ АД, както при останалите банки от групата, е висок. През целия период на изследване показателят за рисков профил на „Първа инвестиционна банка“ АД е със стойности, по-високи от средните за групата.

Осмо. Ресурсна осигуреност

Тенденцията на депозитите на „УниКредит Булбанк“ АД е в положителна посока и се подобрява непрекъснато. В условията на пандемия „УниКредит Булбанк“ АД показва успешно привличане и управление на клиентските

депозити. Показателят е висок около 97%. „Банка ДСК“ АД взема активно участие на пазара на привлечен ресурс. Стойностите на ресурсната осигуреност на „Банка ДСК“ АД през по-голяма част от периода са над средните за групата. Благодарение на депозитите от клиенти, които нарастват, заедно с тях се увеличава депозитният ресурс на „Обединена българска банка“ АД. С изключение на 2011 и 2012 г. показателят отчита добри стойности над средните за групата. В годините след кризата – „Юробанк България“ АД полага много усилия и успява да увеличи своите депозити. Повишаването на ресурсната база продължава и в условията на пандемия. За анализирания период нивото на показателя ресурсна осигуреност е над средното ниво на групата. Ресурсната осигуреност на „Първа инвестиционна банка“ АД за периода 2010–2021 г. бележи постоянен тренд. През по-голяма част от периода показателят поддържа стойности, близки до средните за групата.

Девето. Банково посредничество

През 2010 и 2011 г. стойностите на чистия лихвен марж на „УниКредит Булбанк“ АД са най-високи за периода – близо 4%. За периода банката поддържа стойности, по-ниски от средните за групата. В първите години на изследвания период чистият лихвен марж на „Банка ДСК“ АД е около 5–6%. Въпреки тенденцията към намаляване, нетният лихвен марж поддържа стойности над средните за групата през целия период на изследване. При „Обединена българска банка“ АД тенденцията на чистия лихвен марж също е в посока намаление. През 2021 г. маржът намалява основно поради намаляващата тенденция на лихвените равнища и големите разходи по привлечения ресурс. През 2011 г. „Юробанк България“ АД успява да задържа маржа на ниво малко над 4%. През 2020 и 2021 г. лихвеният марж на банката се свива, но стойностите му за разглеждания период са над средните за групата. За разлика от другите банки, „Първа инвестиционна банка“ АД поддържа по-ниски стойности на чистия лихвен марж в началото на изследвания период. През периода 2010–2021 г. стойностите на лихвения марж на банката са по-ниски от средните за групата.

Десето. Норма на кредитиране

Нормата на кредитиране на „УниКредит Булбанк“ АД през 2010 г. е 114,20%, което показва твърде агресивна кредитна политика. През 2020 и 2021 г. намалява до 65%. Стойностите на този показател за периода се движат около средните за групата. В началото на анализирания период „Банка ДСК“ АД поддържа ниво на кредитно-депозитния коефициент около 128%, дължащо се на високата кредитна активност в годините след кризата. За периода нивото на показателя в повечето случаи е над средното за групата. От 2010 до 2015 г. нормата на кредитиране на „Обединена българска банка“ АД е над 100%. След това тенденцията е към намаление и банката поддържа стойности под средните за групата. През 2010 г. съотношението кредити/депозити на „Юробанк България“ АД е над 100%. От 2016 до 2021 г. стойностите на нормата на кредитите на „Юробанк България“ АД надвишават средните за групата. Нормата на кредитиране на „Първа инвестиционна банка“ АД за разглеждания период е под 100%, за разлика от останалите банки от групата. В периода 2014–2019 г. нормата на кредитиране е над 90%. В по-голяма част от периода нормата на кредитиране е със стойности под средните за групата.

На следващата таблица е представено общото класиране на банките за финансова стабилност, получено чрез осредняване на ранговете, въз основа на параметрите на CAMEL плюс петте допълнителни параметъра. Резултатите от анализа показват, че цялостното финансово представяне на „Банка ДСК“ АД е най-доброто сред банките от първа група, последвано от „УниКредит Булбанк“ АД. На трета позиция е „Юробанк България“ АД, на четвърта „Обединена българска банка“ АД и на последно „Първа инвестиционна банка“ АД.

Таблица 3

Общо класиране на банките от първа група

Среден бал на банките по съответните показатели за анализирания период	Банки	УниКредит	ДСК	ОББ	Пощенска	ПИБ
	Капитал	2,73	2,08	2,17	1,88	1,27
	Качество активи	2,17	1,58	2,58	1,38	1,82
	Мениджмънт	2,58	2,92	2,17	1,50	1,00
	ROA	2,67	2,67	1,33	2,38	1,45
	Ликвидност	2,42	1,83	1,75	1,50	2,18
	Кредитна активност	2,08	2,58	1,92	2,75	1,64
	Рисков профил	2,42	2,00	2,50	1,75	1,18
	Ресурси	2,18	2,73	2,82	3,00	2,36

	<i>Норма на кредитиране</i>	1,67	2,67	1,75	2,50	1,27
	<i>Посредничество</i>	1,17	3,00	2,08	2,63	1,55
	Общ бал	22,08	24,06	21,07	21,25	15,73

Източник: Собствени изчисления

3. Насоки за бъдещо развитие на банковата дейност в България

Получените и формираните до момента основни изследователски резултати и насоки в настоящия дисертационния труд не изчерпват проблематиката по въпроса за търговските банки в България и техния финансов анализ. Темата продължава да бъде актуална и могат да се посочат следните насоки за бъдеща научноизследователска и практическа работа:

- рискът, свързан с нарастване на необслужваните кредити;
- дигитализацията;
- климатичните рискове.

Съчетанието на стратегии на ниво банка с пазарно базирани решения, в които вземат участие страни от частния и публичния сектор, би помогнало за намаляване нивото на необслужваните кредити. Ефективното управление на необслужваните кредити има нужда от нови, иновативни и съвместни подходи, увеличаващи прозрачността в процедурите за реструктуриране и създаващи партньорски структури, които да използват предимствата на дигитализацията и бизнеса с платформи.

Важен приоритет на надзорните органи са предизвикателствата, породени от дигитализирането на банковата дейност. Дигитализацията дава възможност на банките да намалят своите разходи, да постигнат по-голяма ефективност и да привлекат нови източници на приходи. Новите технологии променят начина, по който банките произвеждат и предоставят финансови услуги. Промените обаче носят и негативни последици, създавайки нови източници на системен риск, който пък от своя страна може да доведе до регулаторни и политически предизвикателства.

Друга важна насока в развитието на банковата дейност е справянето с възникващите рискове по отношение на тези, свързани с климата и околната среда. На пръв поглед изглежда, че промените в климата не биха могли да се отразят върху банковия сектор. Ролята на банките да са финансови посредници,

които предоставят кредити на всички икономически агенти и сектори, ги прави силно зависими към потенциални загуби. Започналият преход към зелена икономика е причина, все повече банки да започнат да интегрират климатичния риск в рамките си за управление на риска, но това все още е много бавен процес. Екологията, социалната отговорност и прозрачното управление са все по-значими и ключови за бъдещето на икономиката. Безспорно са голямо предизвикателство за банковите институции, но същевременно разкриват нови възможности за развитие.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Поддържането на стабилен банков сектор е от ключово значение за състоянието и развитието на националната икономика, а това от своя страна е предпоставка за икономически растеж. Банковите институции заемат много важна роля за постигането на тази цел. Дейността на банките винаги е била неизменна част от социално-икономическия живот на едно общество. Чрез нея пряко се определят възможностите за инвестиции, като в същото време тя спомага за поддържане на доверието в обществото и в икономиката. Както всяка друга икономическа дейност и банковата е изложена на различни външни и вътрешни фактори.

В настоящото изследване е представен задълбочен теоретичен и емпиричен анализ относно:

- съвременната банкова дейност;
- регулаторните норми и законови уредби за осъществяването на контрола върху нея;
- кризите и тяхното влияние върху банковия сектор;
- модела за оценка на банковата дейност и включените в него основни банкови измерители;
- процесите по консолидация на банковите институции в България;
- оценка на търговските банки от първа група въз основа на разширен модел на CAMEL.

III. СПРАВКА ЗА НАУЧНИТЕ И НАУЧНО-ПРИЛОЖНИ ПРИНОСИ В ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Първо. Върху основата на изчерпателен критичен анализ на актуалните нормативни регулации, касаещи банковата дейност в България, е потвърдено позитивното им влияние върху запазване финансова стабилност и устойчивост на банковите институции при кризи, което се подкрепя със свидетелства от еволюцията на кредитната системата във функционален и управленски аспект.

Второ. Разработен е модел, базиран на CAMEL (усъвършенстван чрез добавяне на допълнителни показатели), за да се определи стабилността на кредитните институции. Основавайки се на получените резултати, се доказва, че банките са устойчиви и са способни да се справят с възникналите кризи.

Трето. Формулирани са основни насоки за подобряване на кредитната дейност на банките основно в три направления – разширяване на дигитализацията, климатичните рискове и риска, свързан с нарастването на необслужваните кредити (съчетанието на стратегии на ниво банка с пазарно базирани решения, в които вземат участие страни от частния и публичния сектор, би помогнало за намаляване нивото на необслужваните кредити или по-стриктен контрол върху рейтинга на кредитополучателите).

IV. СПИСЪК С ПУБЛИКАЦИИТЕ НА ДОКТОРАНТА

Статии:

1. Драгоева, Р. (2020). Кризите в банковия сектор – същност, фактори и емпирични изследвания. Годишен алманах „Научни изследвания на докторанти“, 2020, книга 16, с. 281-300. ISSN: 1313-6542.
2. Драгоева, Р. Въздействие на консолидационните процеси върху ефективността на банковата дейност, Годишен алманах „Научни изследвания на докторанти“, Свищов, 2021, книга 17 (под печат).
3. Драгоева, Р. Предизвикателства пред банковия контрол и надзор в условията на дигитализация, Международната научно-практическа конференция ”Дигиталната трансформация в контрола и анализа – рискове и възможности”, 01-02.10.2021 г. (под печат).

Доклади:

1. Драгоева, Р. (2021). Консолидацията на банковия сектор в България като фактор за устойчивост. Устойчиво развитие и социално-икономическа кохезия през XXI век – тенденции и предизвикателства: Международна научно-практическа конференция, Свищов, 8-9 ноември 2021 г, АИ Ценов, 2021, с. 488-495, ISBN: 978-954-23-2067-8 (print) и ISBN: 978-954-23-2068-5 (online);
2. Драгоева, Р. Анализ на факторите, влияещи върху рентабилността на банковия сектор в условията на криза. Международната научна конференция „70 години Финансово-счетоводен факултет на УНСС“ на 20.05.2022 г. (под печат).
3. Dragoeva, R. Assessment of the stability of the Bulgarian banks with the CAMEL rating system. 87th International Scientific Conference on Economic and Social Development "Economics, Management, Finance and Banking", Svishtov, 28-30 September, 2022, pp. 171-180, ISSN 1849-7535.

V. СПРАВКА ЗА СЪОТВЕТСТВИЕ С НАЦИОНАЛНИТЕ ИЗИСКВАНИЯ ПО ПРАВИЛНИКА ЗА ПРИЛОЖЕНИЕ НА ЗАКОНА ЗА РАЗВИТИЕ НА АКАДЕМИЧНИЯ СЪСТАВ В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ

Национално изискване в брой точки: **30,00**

Брой студии, публикувани в нереферирани списания с научно рецензиране, или публикувани в редактирани колективни томове: 0 бр.

Брой точки за автора: **0**

Брой статии, публикувани в нереферирани списания с научно рецензиране, или публикувани в редактирани колективни томове: 3 бр.

Брой точки за автора: **30,00**

Брой доклади, публикувани в нереферирани списания с научно рецензиране, или публикувани в редактирани колективни томове: 3 бр.

Брой точки за автора: **30,00**

Общ сбор точки: **60,00** > 30,00

VI. ДЕКЛАРАЦИЯ ЗА ОРИГИНАЛНОСТ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Дисертационният труд в обем от 222 стр. под заглавие: Финансов анализ на търговските банки в България в условията на следкризисно възстановяване и представлява собствена научна продукция на автора. В него са използвани авторски идеи, текстове и визуализация чрез графики, схеми, таблици и формули, като са спазени всички изисквания на Закона за авторското и сродните му права чрез надлежно цитиране и позоваване на чужда авторска мисъл, както и данни, включително:

1. Постигнатите в дисертационния труд резултати и изведени приноси са оригинални и не са заимствани от изследвания и публикации, в които авторът няма участия.
2. Представената от автора информация във вид на копия на документи и публикации, лично съставени справки и др. съответства на обективната истина.
3. Научните резултати, които са получени, описани и/или публикувани от други автори, са надлежно и подробно цитирани в библиографията.

Дата: 11.11.2022 г.

Докторант:
/Рая Драгоева/